

APOKALIPTIČNI IDEALIZEM

S T. L E B E N

Med premnoge povojne psihoze je treba kot eno najbolj za-
krinkanih in zato najbolj jalovih prišteti apokaliptični ali
katastrofični idealizem, ki nam s svojo obrabljeno melodijo že
dokaj let polni ušesa, predvsem v dnevnem časopisju. Marsikdo,
ki je hotel ali še hoče sebi in drugim dokazati, da je moderen,
sodoben, da ima celo tipalke, ki otipavajo bodočnost, se je na-
videzno ali resnično zgrozil nad blatom materije in brezduš-
nosti, ki ga bojda gazimo do ušes in ki nas bo jutri zadušilo, če
v najkrajšem času ne zaužijemo zdravil po takem in takem
receptu. Izza povojnih let smo že tolikokrat slišali krilatico o
«materialističnem» XIX. stoletju in o vsem, kar je ž njim v zvezi,
da se nam že resnično gabi to povprečnjaško, polinteligentno
gledanje na eno največjih in najplodnejših stoletij (z neizogib-
nimi hibami seveda, kakor jih ima vsaka doba), tako da nima
izraz «materialistično» XIX. stoletje v ustih apokaliptičnega
idealista danes skoro niti za las večje vrednosti nego krilatica o
«temačnem» srednjem veku v ustih prosvitljenega naprednja-
karja. Za te odreševalce, ki nas hočejo nezmotljivo ozdraviti vseh
neštetihi zel, ki so jih po njih mnenju v vse človeško življenje in
udejstvovanje zanesli renesansa, reformacija, francoska revolu-
cija in kot krona vseh teh pokretov «materialistično» XIX. sto-
letje, je značilno dvoje: biti morajo nekako prepričani, da so
boljši od časa, v katerem živijo, ker nastopajo kot moralisti, ki
obsojajo in preklinjajo z nezmotljivo kretnjo vse, kar je od
XV. stoletja do danes ustvaril človeški duh. Apokaliptiki so, ker
jim lebdi red očmi katastrofično črna slika vsega preteklega in
sodobnega življenja, ki bo izginilo, propadlo in se uničilo popol-
noma, če ne zavrže in ne zataji svojega porekla. Vsakemu raz-
mišljajočemu duhu naše dobe je dovolj jasno, da je slika sodob-
nega življenja temna, da krvavimo iz premnogih ran, med ka-
terimi so nekatere ostudno gnojne. Toda ali je s tem že rečeno,
da je prav vse naše življenje že tako na robu prepada, da se bo

jutri pogreznilo in prenehalo biti? Ali je treba, da to temno sliko z neko naslado in besednim patosom še umetno pretiravamo in da zgoščujemo sence v popolno temo, namestu da bi v tišini, brez zanesenjaštva in besedne pijanosti, z vsem, kar je v nas dobrega, skušali v vsakem trenutku praktično uveljaviti svoja zdravilna načela?

Vendar živi danes čudna skupina, rekel bi, apokaliptičnih ali katastrofičnih idealistov, ki nas hočejo prepričati, da je ves sodobni svet pekel živalskega materializma, obsojen brez preklica in obsojen čisto po pravici, ker je v toku štirih stoletij zapustil drugo za drugo vsa pota resnice in življenja ter se oklenil vseh vrst smrtnih zablod. Po njih mnenju so te zablode istovetne z zablodami, ki jih obsoja Syllabus, ali — z drugimi besedami — z vsemi načeli, na katerih je zgrajen moderni svet, z vsemi pridobitvami treh velikih gibanj, renesanse, reformacije in francoske revolucije, iz katerih je ta svet izšel. Po mnenju teh ljudi naš sodobni svet ne boleha samo po tej ali oni strani, marveč je pokvarjen do mozga. V zadnjih vzdihljajih se vije že, ker je zavrzel načela, ki jih je za vse večne čase postavil spiritualistični in idealistični srednji vek in izven katerih ni in ne more biti ne samo krščanske kulture, marveč kulture sploh; iz česar sledi, da je edina rešilna pot, ki modernemu svetu še ostane, ta, da še enkrat nazaj prehodi pot svoje zgodovine in se znova zakorenini v svoji preteklosti. Najčistejši zastopnik te družine idealistov je francoski katoliški kritik in esejist Henri Massis s svojo proslulo «Obrambo zapada», ki je stara že nekaj let in ki jo je kritika (Thibaudet, Jaloux, Gillouin) že davno razkrojila v kup najneverjetnejših sofizmov. V letošnji 5. in 6. številki «Doma in sveta» smo končno tudi Slovenci dobili svojega Massisa krajše izdaje v osebi dr. Stanka Vurnika in novo izdajo «Obrambe zapada» v njegovem uvodnem članku «K problemu sodobne kulturnosti». Le eno razliko naj takoj poudarim. Članek slovenskega idealista je brezprimerno bolj pridigarski, pisan v patosu fanatične manije po razbitju vsega, kar je bilo. (Glej tirado na str. 129., kjer se osem stavkov zapored pričenja z: «ne verjamem...») Še značilnejša pa je neka odbijajoča objestnost, ki priča o znatnem pomanjkanju srčne kulture in ki zveni iz vsake besede v tem članku, kakor da je samo on, on edini deležen vse modrosti in razsvetljenja ter so vsi, ki se drznejo imeti malo drugačne mnenje o preteklih in sedanjih stvareh, že naprej in brez usmiljenja ožigosani za zaslepljene duševne siromake. Parokrat vzklika pisec: «Vrnimo svetu dušo!», a redkokdaj sem bral članek, v katerem bi bila duša tako odsotna, kakor tu.

V vseh idealistih tega kova najdeš vedno eno in isto osnovno hibo, ki pači vsa njih izvajanja in daje njihovem izsledkom pečat jalovosti. Vsi imajo zdravilni lek že vnaprej pripravljen, vedo zanj že a priori in zagreše zato v zgodovinsko-kulturnih perspektivah, ki jih podajajo v podkrepitev veljavnosti tega leka, težke in grobe napake, ker jih vede ali nevede usmerjajo tako, da bodo upravičile in krepko podčrtale njihovo že vnaprej postavljeno, edino možno zdravilo. Njihove analize preteklosti, katere plod naj je današnje težko stanje človeštva, niso sad dolgotrajnega, napornega in vestnega iskanja, ki zahteva vse življenje in stremi za točnim in poštenim doumetjem zapletenosti nešteti tokov, ki preprezajo pretekla stoletja, da bi na podlagi take globokoumne, bistre analize pokazali tiste pravilne, življenju škodljive komponente, ki zastrupljajo današnje življenje. V teh idealistih se prvotno zbudi neko megleno prepričanje: svetu manjka duše in nam nato v grozotnih barvah narišejo vso preteklost kot en sam ogromen brezdušen stvor. Zato se človeku ob čitanju takega apokaliptičnega idealista zazdi, da sanja, tako neverjetna je površnost in plehkost njegovih zgodovinskih perspektiv, sklepanj, ki šepajo, nedoslednosti, fantastičnih prepričanj, začinjnih z grobo žaljivimi obdolžitvami. Najrajši bi človek skomizgnil z rameni in ponovil s pesnikom: *Tantum religio potuit suadere malorum!*

«Oblika,» pravijo, «katero so dale življenju izza renesanse sem na zapadu materialistične in individualistične duhovne osnove, se je na višku svoje popolnosti izkazala za absurdno. Napravila nam je življenje na svetu za strašno bedo, laž, nasilje, budalost in krivico, razsula družbo v sovražne si atome, ki si med seboj ne puste živeti, uničila religiozni čut, napravila znanost ali za prazno učenjakarstvo, življenju nekoristno, ali za nemogoč način iskanja resnice, da, jo je celo napravila za orodje moritev ljudi ter ponižala umetnost do skoraj otročjega čutnega igranja brez duha. Ta oblika nima več bodočnosti v Evropi, nego ji pripada precej neslavna preteklost; eksplodiral je ta sistem sam v sebi, ko je dosegel vrhunec, ker sveta ni mogel osrečiti, ampak samo onesrečiti.» Vsaka izmed teh trditev se zdi na prvi pogled resnična, a so vse neresnične, ker enostranske, odsevajoče samo neznaten del realnosti in puščajoč v senci vse, kar se ne ujema s tem delom. Kaj če bi zaobrnilo to sliko takole:

Več stoletij obsegajoča doba pred renesanso je imela za svoji poglavitni duhovni osnovi spiritualizem in idealizem, prav onih dvoje podlag, ki jih današnjemu svetu baje manjka in ki sta ga zmožni ozdraviti. Poleg tega ne kaže nobena druga doba take strnjene enotnosti v svetovnem naziranju, kakor srednjeveški

katolicizem. Bil je to širen in v vsem skladen sistem, ki je natančno ločil duhovno od posvetnega, dvignil duhovno nad čutno, interpretiral krščansko mistiko z izrazi aleksandrinske filozofije, napravil iz znanosti dekle filozofije in iz filozofije dekle teologije, uvedel pojme rimskega prava v odnose med človekom in božanstvom, postavil krščansko občestvo nad narodnost, obsodil vojne med krščanskimi narodi in proslavljal vojno proti nevernikom ter umel združiti v umsko zadovoljiv sistem vse bistvene vrednote krščanske nadnaravnosti, grškega idealizma ter rimskega prava in imperializma. Bistveni osnovi pa sta mu spiritualizem in idealizem, prepričanje, močno takrat v vseh sodobnikih (glej Dantejevo dobo!), da je tuzemsko življenje le prehodno, zemlja pregnanstvo in da je treba živeti z očmi, uprtimi v onostranstvo, ki je človekova resnična domovina. In ta oblika, ki so jo dale življenju pred renesanso na zapadu spiritualistične in idealistične duhovne osnove, se je na višku svoje popolnosti izkazala za absurdno. Prvič ta idealistični sistem sploh ni bil nikdar docela izveden in to v stoletjih, ko je katoličanstvo kraljevalo neomejeno in z vsemogočo oblastjo, zaradi česar je morda dovoljeno brez drznosti sklepati, da se v celoti morda sploh ni dal izvesti. Kolikor pa je prešel v življenje, se je kmalu razkril v premnogih važnih ozirih kot tiran, tlačitelj in sovražnik vsakega stremljenja po napredku. Tudi to spiritualistično dobo so polnila nasprotja in spopadi med duhovnim in tvarnim in vse krščanstvo te dobe ni nikdar preprečilo niti ne omililo nešteti pokoljev med narodi, ki so jih često vneto podpirali celo papeži, kolikor so družili v sebi oblast posvetnih vladarjev. V italjanskih mestnih samodržstvih je cvetel prvovrsten kapitalizem, križarji so v daljnih deželah puščali za seboj spomine divjih nasilij in ropov, supremacija teologije je z vsakim dnem bolj ovirala razvoj človeškega spoznanja. Malo po malem so filozofija, znanost in umetnost, politika in etika raztrgale vezi tega nadčutnega idealizma in se sprostile katoliških vezi, tako da ni pretirano reči, da je ta idealistično spiritualistični sistem »eksploziral« sam v sebi, ko je dosegel vrhunec, pač, ker ni mogel osrečiti sveta. Iz te »eksplozije« srednjeveškega katolicizma se je rodil moderni svet z novo težnjo in gonom po sreči. Če bi bil srednjeveški idealizem zares in do dna osrečil ljudi, bi bil tu še danes in bi onemogočil vsako tarnanje nad našo materialistično pokvarjenostjo.

Tako stojimo pred enostavnim dejstvom, da je človeštvo preživelo dvoje dolgih dob, eno spiritualistično, onostransko usmerjeno, drugo »materialistično«, tuzemsko uravnano, a ki sta obe izkazali svojo nemoč, osrečiti človeštvo, preprečiti vojne, grozo-

dejstva, kapitalizem, bedo, in ki sta obe na višku svoje popolnosti »eksplozirali«. Kakor trdi sodobni apokaliptični idealist, da je »materialistično« individualistični svet nujno moral propasti, prav tako more trditi poznavalec predrenesančne dobe, da je idealistično spiritualistični srednji vek nujno moral izginiti, le s to razliko med obema trditvama, da je propad idealističnega srednjega veka neoporečno zgodovinsko dejstvo, dočim še ni tako povsem gotovo, da li je moderni svet, kakor se je izoblikoval izza renesanse, res že propadel. Če pride potem kdo in nam riše pred oči pretirano temno, izkrivljeno sliko modernega sveta in na podlagi te napačne slike ne ve povedati v ozdravljenje današnjega časa nič določnejšega, nego plehko frazo, da je treba »vrniti svetu dušo«, nič konkretnjšega in novejšega, nego da se je treba vrniti k idealizmu in spiritualizmu, se mi zdi vse to dokaj jalovo početje in dovoljeno je podvomiti, če bo imelo na potek sodobnega življenja tisti vpliv, ki si ga tak idealist obeta. V redu in vsega spoštovanja vredno je njegovo prizadevanje, da s poudarkom propoveduje vero v Boga, vrnitev v okrilje katoliške cerkve in poglobitev religioznega življenja, zlasti če z vsemi temi reformami temeljito začne pri sebi in svojih somišljenikih in jih do skrajne doslednosti izvede v lastnem življenju. Vendar se drznem meniti, da je ta metoda preozka za celokupnost današnjega sveta, katerega velik del ne more več zatajiti štirih stoletij izvenkatoliškega izživljanja; saj se ta metoda ni izkazala in ni zmogla doseči svojega smotra niti v času, ko sta bila vpliv in moč katoliške cerkve neprimerno silnejša nego sta danes. V vseh časih, od početkov katolicizma v katakombah pa do današnjih dni, je na milijone in milijone svečnikov propovedovalo in za vsa zla oznanjalo isto zdravilo kot ta idealist, pa vendar niso preprečili peterih stoletij modernega sveta.

Za vsakega katolika so te reforme same po sebi dane in edino možne, ne samo danes, marveč od pamtiveka. Zato se mi zdi nepotrebno in neumestno, če izreka sodobni reformator celo vrsto sofizmov o znanosti in umetnosti, če krivi sliko preteklih stoletij in gleda sodobno življenje v apokaliptičnem prividu, da jih upraviči. Postaviti znanost v napačno luč, izmaličiti vso umetnost svobodomislecev v čutno igračkanje brez duha, istovetiti lahkomišelnost in brez pomisleka vsakega svobodomisleca z brezvestnim kapitalistom, brezdušnim znanstvenikom, ki misli le na pogubo človeštva, in z umetnikom, ki se izživlja zgolj v nizkih hedonskih nasladah, ter potem zaključiti: glejte, ljudje božji, taka znanost, taka umetnost, taki svobodomisleci so vzrok današnje bede in upravičen povod mojim reformam, to je malo

poštena metoda, prav nič vredna idealista. Najtežja zabloda apokaliptičnih idealistov ne leži toliko v bistvu njihovih katoliških reform kot pa v stremljenju, da te reforme podpro z neštetimi sofizmi, napačnimi definicijami, krivimi pogledi na preteklo in sodobno življenje in, kar je predvsem težko, s popolnoma neupravičenim istovetenjem svobodomiselstva s človekom brez vsakih etičnih načel, ki mu je tuje stremljenje po dobrem, plemenitem in resnično lepem in čigar vse življenje je v iskanju najnižjih čutnih ugodij. Idealizem, izveden iz takih premis, pa naj zaključi s kakršnimikoli reformami, je jalov, ogaben laži-idealizem, ki vsakega pošteno mislečega človeka odbija, kakor vsaka umetno pripravljena zmes lažnega in resničnega.

*

Kdor hoče spoznati, kako je apokaliptični idealist zmožen potvoriti do skrajnosti sliko znanosti, ki jo je razvilo XIX. stoletje, naj prečita drugi in tretji odstavek na strani 130. v zadnji številki «Doma in sveta». Naštevati najbolj prostaške izrodke znanosti, ki jih je znanost, odkar obstoji, najstrože obsojala in jih sama izločala, ter potem reči: to je znanost svobodnih duhov, je prav tako malo pošteno postopanje, kakor če bi svobodomislec naštel vse temne strani, vse izrodke katolištva, ki jih katolištvo samo obsoja, in bi dejal: taka je vernost katolikov. Kaj se tičejo znanosti primeri (če so res bili!), ko n. pr. Francoz, radi tega, ker je Francoz, zanika nemški rezultat ali obratno, kaj se tiče znanosti, če se dva učenjaka prepirata o tolmačenju nekega termina? Nikdar ni bilo res, da bi znanost ne stremela za spoznanjem resnice, marveč da bi bila smatrala nekaj za resnično samo zato, ker je bila v igri ta ali ona oseba. V eksaktnih znanostih ni nikdar prevladala intuicija—«nekontrolirano zdenje» nad metodničnim raziskavanjem. Znanost ni odgovorna, če ljudje njene izume porabljajo v morilne namene: Pasteur ni bil zločinec, ko je izumil vrsto serumov, ki so rešili življenje milijonom ljudi, a ki jih jutri morete uporabiti kot najgroznejše uničevalno sredstvo. Kdor želi, da znanost takoj vzame vrag, naj sam zavrže in se odpove vsemu, kar so dognale eksaktne vede XIX. stoletja, naj se ne poslužuje elektrike in železnic in zdravil, in bo potem morda ozdravil svet današnjega zla. Res je, da je ogromni, nenadni napredek eksaktnih ved imel in še ima za posledico neko mehanizacijo življenja, da je ta napredek spremljalo vse polno neveselih pojavov, da so n. pr. skušali vnesti biološke metode v literaturo, da jim je bilo vse življenje obseženo v sklopku fizioloških procesov, da so skušali graditi socialne zgradbe na podlagi naravoslovnih metod in po analogiji z življenjem živali.

Toda ti in podobni pojavi niso istovetni z znanostjo. Vsako pridobitev — tudi podvig eksaktnih znanosti — je treba plačati z zablodami in trpljenjem, toda istovetiti te zablode in to trpljenje z eksaktnimi znanostmi, ki so z druge strani ogromno koristile in katerih pridobitve so danes nenadomestljive, je sofistično postopanje. Kajti napredek pozitivnih znanosti je zakoreninjen v najplemenitejši lastnosti človeškega razuma, ki je njegovo hrepenenje po spoznanju in resnici in je upravičen tudi z verskega zreljšča, ker ustreza poslanstvu, ki ga je Previdnost izročila človeku, da se polasti zemlje in kraljuje nad vsemi bitji. Če znanost množi naša napadalna in razruševalna sredstva, množi tudi sredstva v obrambo človeškega življenja v boju z naravo; če njena raziskavanja vodijo k vedno obsežnejši praktični uporabi njenih izsledkov in če s tem pospešuje neko »materializacijo« življenja, pa je gotovo, da sama ne uči in ni vzgled brezdušnega materializma, ker izvira iz plemenitega stremljenja in nesebične ljubezni do resnice. Kljub najraznejšim zablodam in škodljivim utopijam je moderni človek ohranil spoštovanje in celo obožavanje resnice.

«Umetnosti ni več», to je zaključek apokaliptičnega idealista, če motri njen razvoj od renesanse do današnjih dni. In kje je vzrok, da umetnosti ni več? V renesansi seveda, temu prokletstvu modernega človeka, in v vsem, kar ji je sledilo. Ne poznam in bi se ne drznil soditi o razvoju in vrednosti slikarstva, kiparstva in arhitekture, dobro pa poznam razvoj in vrednost zapadnih romanskih literatur in na podlagi tega poznanja smem reči, da še nikdar nisem videl na enem mestu nakopičenega tolikega nepoznanja literarne umetnosti, kakor v uvodnem članku zadnje številke »Doma in sveta«. Če »umetnost še nikoli in nikdar nič drugega ni bila kakor ogledalo, v katerem se estetski zrcali duh človeka določene dobe«, potem bi človek mislil, da renesansa ni tisti bogokletni vek, ki je vir vse današnje nesreče, saj sta renesančna človeka i Shakespeare i Michelangelo in je moralo biti življenje renesančnega modernega človeka nekaj čudovitega, če je umetnost teh dveh genijev njeno estetsko zrcalo. Ali se apokaliptični idealist prav nič ne zamisli ob dejstvu, da je pet stoletij modernega sveta, odkar »je človek XV. stoletja zavrzel dušo, misel na posmrtnost in Boga, se odkrižal vseh socialnih, etičnih in religioznih vezi«, rodilo in spočelo brezprimerno več in boljših umotvorov, kakor vsa dolga stoletja spiritualistične predrenesančne dobe? Če bi upošteval samo to nepobitno plat modernega življenja, bi ga nam morda ne risal več v tako črni luči in bi ne trdil s tako lahkomišno apodiktičnostjo, da je vir vsega današnjega zla. Gorostasnejše in neokusnejše potvorbe

literarne umetnosti XIX. stoletja še nisem čital drugje, kakor v tehle vrsticali apokaliptičnega idealista: «Literat je smatral za svojo nalogo, spravljati interesantne fante in lepa dekleta po tolikih ovirah končno le v zakonsko zvezo in je obravnaval psihologijo radi naturnosti in seksus radi seksusa in sociologijo radi štimung in Boga radi bogoiskateljske tragike, nam krmil radovednost in sugeriral štimunge in končno obstal pri detektivskem, pornografskem in amerikkanskem romanu ter produciral na cente.» In s kakšnimi dokazi podpre idealist ta edinstveni pre-rez literarne umetnosti XIX. stoletja? Z nikakimi! Ker jih morda ne pozna ali ker bi mu ne prijali v njegovo sličico. Zaneseno propoveduje, da bo «skrajnega naturalizma in senzualizma konec», in ne ve, da se bori z mlini na veter, ker sta «skrajni naturalizem in senzualizem» mrtva in dokončno odpravljena že pol stoletja. Razlaga, da je «individualizem dal umetnostno avtonomijo v obliki načela *l'art pour l'art*», pa pozablja, da je bil *l'art pour l'art* prav toliko plod individualizma kot skrajnega idealizma in spiritualizma in da je preteklo že trideset let, odkar ga ne upošteva nihče več. In na podlagi takih premis zaključí apokaliptični idealist, da «umetnosti ni več». Le kdo bi mu verjel!

Najbolj pa je obžalovanja vredno, zlasti v današnjem času, ko so mnogi bili pripravljeni na pošteno sodelovanje za zmago vsem najdražjih in najplemenitejših stvari, da tak idealist naperja svoja izvajanja proti vsemu, kar je svobodomiselno in da istoveti svobodomisleca s pokvarjenim, manjvrednim človekom, ki ga je treba zatreti, če naj se reši današnji svet. Zanj mož in žena, ki pripadata kategoriji svobodnega duha, sploh nista zmožna zakonske vezi; duhovna plat življenja je človeku svobodomiselnega tipa pomembna samo toliko, kolikor mu nudi neposredno pomoč pri ustvarjanju njegovih zemeljskih nebes; o kaki religioznosti svobodnega duha ni mogoče govoriti; duh svobodnjaka je kulminiral na polju tehničnih znanosti in je uničil vse življenje na zemlji in pod njo in kakor so se kristjani v težkih urah obračali na Boga, tako se je svobodni duh v nesreči obračal na tehniko; umetnost svobodnjaka je materialistična, ker izpoveduje le čutno prijetnost in štimungo narave. Kolikor besedi, toliko psovk, toliko najtežjih žalitev, ki jim manjka senca vsakega dokaza! Take zlobno potvorjene definicije svobodnega človeka diše po kulturnobojuem izzivanju, zlasti, če so tiskane na uvodnem mestu slovenske kulturne revije. Na tako kavarniško natolcevanje bi svobodomislecem ne bilo težko odgovoriti n. pr. s Tolstim, ki pravi v «Spovedi» (v prevodu Jos. Vidmarja): «Naravno je, da sem se (pri iskanju smisla življenja)

obrnili na verne ljudi svojega kroga, na učenjake, na pravoslavne bogoslovce, na menihe, na samostanske očete, na pravoslavne bogoslovce novega odtenka in celo na tako zvane nove kristjane, ki izpovedujejo izveličanje že iz same vere v odrešenje. In oklepal sem se teh verujočih ljudi in jih izpraševal, kako verujejo in v čem vidijo smisel življenja. Spominjam se mučnega čuvstva groze, ki me je prevzemala, ko sem iz nade, ki sem jo tolikokrat in tolikokrat občutil v občevanju s temi ljudmi, spet padal v prejšnji obup... Ni me odbilo to, da so pri razlaganju svoje vere primešavali krščanskim resnicam, ki so mi bile vedno pri srcu, še veliko drugih nepotrebnih in nerazumnih stvari, — to me ni odbilo; temveč odbilo me je to, da je bilo življenje teh ljudi ravno tako kot moje, samo s to razliko, da ni ustrezalo tistim načelom, ki so jih razvijali v svoji veri... Videl sem pa to po tem-le: če bi poznali tisti smisel, pri katerem izgine vsak strah pred izgubami, trpljenjem in smrtjo, tedaj bi se jih ne bali. Oni pa, ti verujoči ljudje našega kroga, so živeli popolnoma tako kot jaz, v blagostanju in izobilju, skušali so ga povečati ali ohraniti, se bali izgub, trpljenja in smrti in so popolnoma tako kot jaz in kot vsi mi neverni, živeli v nasičevanju svojih poželenj; skratka, živeli so prav tako slabo kot neverni ljudje, če ne še slabše... Le taka dejanja, ki bi pokazala, da poznajo smisel življenja, pri katerem revščina, bolezen, smrt, ki so strašne zame, zanje niso strašne, bi me mogla prepričati. Ampak takih dejanj nisem videl med temi raznovrstnimi vernimi ljudmi našega kroga. Nasprotno, videl sem taka dejanja med najbolj nevernimi, nikdar pa med tako zvanimi vernimi ljudmi našega kroga.»

L E T E Č I A N G E L

J U Š K O Z A K

Soparni večer, nobenega diha v lipah za vodo. Pred Medjovo hišo so polivali otroci prah, da so lahko gnetli gradove in votlili za predore.

Tačas je prišel doli po klancu mlad človek z velikim svežnjem pod pazduho, zavil je za vodo. Ni se zmenil za ljudi, za cviljenje otrok, radovedno se je oziral po hišah. Ženske na pragih so ga molče ogledovale in sodile. — Kdo bi bil? Pritepenec. Kako je rjav! In raztrgan. Talijan. — Fant se je prestopal počasi od hiše do hiše, kakor da mu nobena ni všeč. Šele pred Cunjarjevim plotom je obstal, odmotal sveženj in pričel lepiti velik lepak na deske. Otroci so se mu strnili za hrbtom in stegali vratove. Ko je